

Moral Ekonomiden Piyasa Topluma: İngiliz Moral Ekonomisi ve Karl Polanyi'nin Piyasa Sistemi Eleştirisi

Kemal Gökçay

“Dünya malının yetecek kadarı ilaç, fazlası ise zehirdir.”
(Gazâli, 1387/1979)

Öz: İngiliz moral ekonomisi ile Karl Polanyi'nin piyasa sistemi eleştirisi piyasa toplumunun toplumsal uyumu ve ahlaki değerleri nasıl baltaladığına dair ortak bir kaygıyı ortaya koyuyor. Her iki çerçeve de kapitalizmin yükselişi hakkında eleştirel bir bakış açısı sunarak ekonomik liberalizmin toplumsal maliyetlerini ve bu maliyetleri hafifletmek için koruyucu önlemlere duyulan ihtiyacı vurguluyor. Polanyi'nin gömülülük (embeddedness) kavramının önerdiği gibi, ekonomi toplumdan izole bir şekilde anlaşılamaz; bunun yerine, toplumsal yapılar, kültürel normlar ve ahlaki değerlerle derinlemesine iç içe geçmiş olarak görülmelidir. Hem Polanyi'nin hem de İngiliz moral ekonomisi savunucularının iddia ettiği gibi, moral ekonomiden piyasa toplumuna geçiş, ekonomik yaşamın örgütlenme biçiminde derin bir dönüşümü temsil eder ve toplumsal adalet ve toplum refahı için geniş ve kapsamlı etkileri vardır.

Anahtar Kelimeler: Moral Ekonomi, Polanyi, Piyasa Toplumu, Kapitalizm, Gömülülük.

Abstract: English moral economy and Karl Polanyi's critique of the market system highlights a common concern about how market society undermines social cohesion and moral values. Both frameworks offer a critical perspective on the rise of capitalism, emphasizing the social costs of economic liberalism and the need for protective measures to mitigate these costs. As Polanyi's concept of embeddedness suggests, the economy cannot be understood in isolation from society; instead, it should be viewed as deeply interwoven with social structures, cultural norms, and moral values. As argued by both Polanyi and proponents of the English Moral Economy, the transition from a moral economy to a market society represents a profound transformation in the organization of economic life, with far-reaching implications for social justice and human well-being.

Keywords: Moral Economy, Polanyi, Market Society, Capitalism, Embeddedness

@ Öğr. Gör. Dr., Atatürk Üniversitesi, kemal.gokcay@atauni.edu.tr

ID <https://orcid.org/0000-0002-6121-3793>

➔ Gökçay, K., (2025). Moral Ekonomiden Piyasa Topluma: İngiliz Moral Ekonomisi ve Karl Polanyi'nin Piyasa Sistemi Eleştirisi. İş Ahlakı Dergisi, 18(2), ss. 1-27.

✎ Araştırma Makalesi

© iGiAD
DOI: 10.12711/tjbe/m537
Turkish Journal of Business Ethics, 2025
isahlakidergisi.com

📅 Başvuru: 20.12.2024
Revize: 19.02.2025
Kabul: 08.04.2025
Erken Baskı 12.05.2025

Giriş

Bu makale, Sanayi Devrimi'nin toplumsal etkisini ve İngiltere'de piyasa toplumunun yükselişini Karl Polanyi'nin piyasa sistemi eleştirisi merceğinden incelemektedir. Polanyi'nin "gömülülük" (*embeddedness*) kavramı, ekonomik faaliyetler ile toplumsal yapılar arasındaki tarihsel ilişkiyi anlamada önemli bir rol oynar. XIX. yüzyıldan önce, ekonomik faaliyetler toplumsal ve kültürel ilişkilere derinlemesine gömülüydü, ancak kendi kendini düzenleyen piyasaların ortaya çıkışı, bunların bu ilişkilerden kademeli olarak çıkarılmasına yol açtı (Polanyi, 2021). Polanyi'ye göre bu süreç, ekonomik faaliyetlerin toplumsal değerlere tabi tutulduğu ahlaki bir ekonomiden, ekonomik zorunlulukların egemen olduğu bir piyasa toplumuna geçişi temsil eder.

Polanyi'nin gömülülük teorisi, piyasa sistemi ve kapitalizm eleştirisinin merkezinde yer alır. Analizi, Sanayi Devrimi'nden önce ekonomik işlemlerin hiçbir zaman tamamen ekonomik olmadığını; her zaman kültürel normlar, ahlaki yükümlülükler ve toplumsal çıkarlarla bağlı daha geniş bir toplumsal çerçevenin parçası olduklarını ileri sürer. Buna karşılık, XIX. yüzyılda kendi kendini düzenleyen piyasaların gelişimi bu tarihsel normdan önemli bir sapmayı işaret eder. Ekonomik faaliyetler toplumsal bağlamlarından koptu, yani piyasa ilişkileri artık toplumsal ihtiyaçlar veya etik düşünceler yerine arz ve talebin kişisel olmayan güçleri tarafından yönetiliyordu. Polanyi bunu, piyasa ekonomisinin toplumsal yapıyı domine etmeye ve yeniden şekillendirmeye başladığı ekonomik yaşamın organizasyonunda derin bir kopuş olarak tanımlıyor (Polanyi, 2021).

Polanyi'nin tanımladığı bu dönüşüm, Edward Palmer Thompson ve Richard Henry Tawney gibi tarihçiler tarafından geliştirilen bir çerçeve olan *İngiliz moral ekonomisi* kavramı üzerinden incelendiğinde daha da önemlidir. İngiliz moral ekonomisi, sanayi öncesi İngiltere'de ekonomik işlemleri yöneten geleneksel değerlere ve normlara atıfta bulunur. Bu değerler toplumsal yapıya derinden yerleşmişti ve özellikle işçi sınıfları ve kırsal topluluklar arasında adalet, hakkaniyet ve karşılıklık ilkelerine dayanıyordu (Thompson, 1971; Polanyi, 2021).

Sanayileşmenin kolaylaştırdığı piyasa toplumunun yükselişi, bu ahlaki ekonomiden temel bir uzaklaşmayı temsil ediyordu. Kapitalist piyasa prensipleri baskın hale geldikçe, daha önce ekonomik yaşamı yöneten toplumsal ve etik kısıtlamalar giderek ekonomik büyüme ve verimlilik için engeller olarak görülmeye başlandı. Bu değişim, emeğin, toprağın ve sermayenin metalaştırılmasıyla sonuçlandı. Polanyi bunlara "hayali metalar" adını veriyor. Bunlar artık toplumsal normlar veya top-

lumsal ihtiyaçlar tarafından düzenlenmek yerine piyasa güçlerine tabi tutuluyordu (Polanyi, 2021). Bu değişimin sonuçları derin oldu ve yaygın toplumsal bozulmalar, geleneksel toplulukların aşınmasına ve uzun süredir var olan toplumsal bağların bozulmasına yol açtı.

İngiliz moral ekonomisi ile Polanyi'nin piyasa sistemi eleştirisi, ekonomik dönüşümün toplumsal sonuçlarına ilişkin ortak kaygılara odaklanıyor. Her iki bakış açısı da piyasa toplumunun yükselişinin geleneksel toplumsal yapıları ve değerleri nasıl bozduğunu vurguluyor. İngiliz moral ekonomisi örneğinde, bu bozulma ekonomik adalet ve hakkaniyet etrafındaki toplumsal normların bozulmasında görülürken Polanyi'ye göre, ekonominin toplumsal bağlamından koparılması, ekonomik zorunlulukların insan ilişkilerine, yönetişime ve hatta ahlakın kendisine egemen olması ve onları yeniden şekillendirmesiyle daha geniş bir toplumsal krize yol açar.

Polanyi'nin eleştirisinin derinliğini tam olarak anlamak için, onun *çift hareket* (*double movement*) kavramını incelemek esastır. Polanyi, piyasa güçlerinin genişlemesinin kaçınılmaz olarak toplumun kendi kendini düzenleyen piyasaların yıkıcı etkilerinden korumayı amaçlayan bir karşı hareketi yarattığını savunur. Bu “çift hareket”, piyasanın erişimini hayatın her alanına yaymayı amaçlayan piyasa liberalizmi ile toplumsal kurumları ve değerleri piyasa tecavüzünden korumayı amaçlayan toplumsal korumacılık arasındaki içsel gerilimi yansıtır (Polanyi, 2021).

Bu makale, Polanyi'nin piyasa sistemi eleştirisinin İngiliz moral ekonomisi ile kesişen noktalarını incelemeyi ve Polanyi'nin bu alandaki literatüre katkılarını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Polanyi'nin *gömülülük* (*embeddedness*) ve *çift hareket* (*double movement*) kavramları, ekonomik faaliyetlerin toplumsal bağlamdan nasıl koptuğunu ve piyasa güçlerinin toplumu nasıl dönüştürdüğünü anlamada kıymetli bakış açısı sunar. İngiliz moral ekonomisi, özellikle Thompson ve Tawney gibi düşünürlerin katkılarıyla, ekonomik faaliyetlerin ahlaki temeller üzerine kurulu olduğunu ve toplumsal yapı ile yakından bağlantılı olduğunu savunur. Polanyi'nin eleştirisi, bu geleneksel ahlaki ekonomiden piyasa toplumuna geçişin toplumsal yapıyı nasıl bozan ve değerleri nasıl dönüştüren bir süreç olduğunu vurgular.

Makale, Polanyi'nin piyasa sistemi eleştirisinin İngiliz moral ekonomisi çerçevesiyle nasıl etkileşim içinde olduğunu ve bu etkileşimin moral ekonomi anlayışını nasıl dönüştürdüğünü incelemektedir. Polanyi, sanayi devrimi ve kapitalizmin yükselmesiyle birlikte toplumdaki ahlaki ve etik normların erozyona uğramasını ele alırken, İngiliz moral ekonomisi bu dönüşümü toplumsal adalet ve ekonomik haklar açısından tartışır. Bu bağlamda, makale, Polanyi'nin teorik katkılarını de-

rinlemesine ele almanın yanı sıra, toplumsal adaletin ekonomik yapılar içinde nasıl daha etkin bir şekilde konumlandırılabilceği konusunda yeni bir perspektif sunmayı amaçlamaktadır.

Literatür İncelemesi

Moral ekonomi kavramı, özellikle kapitalizmin eleştirisi bağlamında önemli bir yer tutmuş, sosyal bilimlerdeki çeşitli düşünürler tarafından farklı açılardan ele alınmıştır. Polanyi, moral ekonomi kavramını, piyasa ekonomisinin toplumsal yapılar üzerindeki yıkıcı etkilerini anlamak için temel bir araç olarak kullanmış ve bu bağlamda kapitalizme yönelik güçlü bir eleştiri geliştirmiştir. Polanyi'nin görüşleri, E. P. Thompson, R.H. Tawney gibi düşünürlerle ortak bir zeminde buluşarak, kapitalizme dair moral ve etik bir bakış açısı sunmaktadır. Bu literatür incelemesi, Polanyi'nin piyasa sistemi eleştirisi bağlamında yapılan önemli tartışmalarla birlikte moral ekonomi anlayışının nasıl şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Polanyi'nin *Büyük Dönüşüm* (*The Great Transformation*) adlı eserinde ortaya koyduğu piyasa sistemi eleştirisi, moral ekonominin sosyal yapıları tehdit eden etkilerine odaklanır. Polanyi, piyasanın kendisini toplumdan bağımsız bir sistem şeklinde kurarak, insanların temel yaşam ihtiyaçlarının ve toplumların doğal yapıların bozulmasına yol açtığını ileri sürer. Jessop ve Sum (2019) bu bağlamda, Polanyi'yi yalnızca klasik bir moral ekonomist olarak görmek yerine, aynı zamanda onun kültürel politik ekonomi perspektifinden de değerlendirilmesi gerektiğini savunurlar. Onlara göre, Polanyi'nin analizi, piyasanın ekonomik dışı faktörlerle nasıl şekillendiğini, toplumsal normlarla ilişkisini ve insanların ekonomik yaşamlarının nasıl ahlaki bir çerçeveye düzenlenmesi gerektiğini derinlemesine ele alır. Polanyi, ekonomik ve toplumsal düzenin sadece piyasa mekanizmalarına dayanmaması gerektiğini, toplumsal dayanışma ve ahlaki ilkelerin de ekonominin temel taşları olması gerektiğini vurgulamıştır.

Thompson'ın kapitalizm eleştirisi, moral ekonomi perspektifine önemli katkılarda bulunmuştur. Thompson, özellikle işçi sınıfı ve tarihsel toplumsal yapılar üzerinden yaptığı analizlerle, kapitalizmin iş gücü ve toplumsal ilişkiler üzerinde yarattığı bozulmaları göstermiştir. Rogan (2017), Thompson'ı moral ekonomist olarak tanımlar ve onun, kapitalizmin toplumları dönüştüren ve insanların toplumsal bağlarını zayıflatan etkilerine karşı bir tür karşıt ahlak önerdiğini belirtir. Thompson'ın eleştirisi, toplumsal bağların ve dayanışmanın kapitalizmin etkinliklerinden daha fazla değer taşıması gerektiğini savunur. Thompson'a göre, ekonomik ilişkiler sadece rasyonel çıkar hesaplarıyla değil, aynı zamanda toplumların ta-

rihsel ve kültürel değerleriyle şekillenmelidir. Böylece, Polanyi'nin moral ekonomi anlayışı ile benzer bir şekilde, ekonominin toplumsal dokudan soyutlanamayacağı vurgulanır.

Thompson'ın XVIII. ve XIX. yüzyıllardaki İngiliz toplumuna dair analizi, bu karşı hareketin eylem halindeki ikna edici bir örneğini sunar. Thompson, yiyecek isyanlarının ve diğer popüler direniş biçimlerinin sadece mantıksız patlamalar olmadığını, aynı zamanda işçi sınıfının moral ekonomisinde derin köklere sahip olduğunu savunur. Bu protestolar, aslında, ekonomik yaşamın ahlaki temellerini baltalamakla tehdit eden piyasa güçlerinin tecavüzüne karşı geleneksel hakların ve değerlerin savunulmasıydı (Thompson, 1971). Bu, Polanyi'nin, ekonomik faaliyeti toplumsal ilişkilerden ayırarak (*disembedded*) kendi kendini düzenleyen piyasanın, ekonomiyi toplumsal ve ahlaki yükümlülükler çerçevesine yeniden yerleştirmeyi amaçlayan toplumsal bir tepkiyi tetiklediği yönündeki argümanı ile örtüşüyor.

Tawney'in kapitalizm eleştirisi, özellikle bireysel çıkarıcılığın toplumun ahlaki yapısını nasıl yozlaştırdığına dair güçlü bir savunma sunar. Vickers (1997) Tawney'i, ekonomik davranışların sadece ekonomik kazanç peşinde koşan bir sistem içinde değil, ahlaki değerler ve toplumsal sorumluluk anlayışına dayalı bir zeminde gelişmesi gerektiğini savunan bir düşünür olarak tanımlar. Polanyi, piyasanın toplumdan ayrılamayacağını savunurken, Tawney de kapitalizmin toplumu yalnızca bireysel çıkarlar üzerinden değil, ahlaki sorumluluklar üzerinden yeniden şekillendirmesi gerektiğini ileri sürer.

Tawney'in çalışması, kapitalizmin yükselişini daha geniş bir ahlaki ve etik krize bağlayarak bu eleştiriyi daha da geliştirir. Tawney, *Religion and the rise of Capitalism (Din ve Kapitalizmin Yükselişi)* adlı eserinde, Sanayi Devrimi'nin ekonomik dönüşümlerinin, toplumsal refaha odaklanmaktan bireyselleşmeye ve kâr maksimizasyonuna vurgu yapmaya doğru ahlaki değerlerde bir değişimle birlikte gerçekleştiğini savunur (Tawney, 2022). Tawney, bu değişimin, daha önce İngiltere'deki ekonomik yaşamı yöneten moral ekonomiyi aşındırdığını iddia eder. Polanyi gibi Tawney de kapitalizmin yükselişini, insan refahı ve toplumsal adaletten çok ekonomik verimliliğe öncelik verdiği için toplumsal yapıyı temelden aşındıran bir şey olarak görür.

Holmwood (2016), Polanyi'nin piyasa ekonomisi eleştirisinin kültürel bir düzeyde de anlaşılması gerektiğini belirtir. O, Polanyi'yi yalnızca ekonomik bir analizle sınırlı tutmak yerine, onun toplumların kültürel yapılarıyla ilişkisini incelemeye yönelik bir yaklaşımı benimser. Holmwood'a göre, Polanyi'nin moral ekonomi anlayışı, yalnızca ekonomik ilişkilerdeki ahlaki sapmaları değil, aynı zamanda kültürel

anlamda toplumsal yapıların yeniden kurulmasını da hedefler. Bu perspektif, Polanyi'nin piyasa ekonomisinin toplumları kültürel anlamda nasıl dönüştürdüğünü izah eder.

Somers (2008), Polanyi'nin moral ekonomi anlayışının kapitalist toplumlarda nasıl işlediğine dair daha somut bir analiz sunar. Polanyi'nin "toplumun piyasa tarafından yutulması" düşüncesinin, kapitalist kitlelerin moral olarak organize edilmiş bir güç olarak işlediğini belirterek, Polanyi'nin kapitalizm eleştirisinin toplumsal ve etik bir zeminde olduğunu vurgular. Polanyi, piyasanın sadece ekonomik değil, aynı zamanda toplumsal ve ahlaki bir süreç olduğunu savunur.

Literatürde Polanyi'nin piyasa sistemine dair eleştirilerinin varlığı aşıkardır. Ancak, özellikle Tawney ve Thompson ile karşılaştırıldığında, onun moral ekonomideki yerinin ayrıcalığı daha net bir şekilde anlaşılmaktadır. Hem Tawney hem de Thompson kapitalizmin toplumsal etkilerini ahlaki bir bakış açısıyla ele almış ve toplumsal değerlerin kapitalizme karşı korunması gerektiğini savunmuşlardır. Ancak Polanyi, piyasa ekonomisinin sadece ekonomik değil, aynı zamanda kültürel ve toplumsal yapıları dönüştüren bir güç olduğunu vurgulamış ve moral ekonomiyi bir tür bütünsel bir yaklaşım olarak sunmuştur. Polanyi'nin özcü (substantivist) yaklaşımı, kapitalizmin toplumları sadece ekonomik düzeyde değil, ahlaki ve kültürel düzeyde de dönüştürdüğünü gösterirken, onun moral ekonomi anlayışını diğer düşünürlerden ayıran önemli bir özellik olarak öne çıkarmaktadır.

İngiliz Moral Ekonomisi

İngiliz moral ekonomisi kavramı, XVIII. ve XIX. yüzyıl İngiltere'sinde ekonomik işlemleri şekillendiren etik ve sosyal boyutları anlamak için olmazsa olmazdır. Toplumsal yükümlülükler ve ahlaki beklentilere dayanan bu çerçeve, özellikle kıtlık ve kriz zamanlarında, işçi sınıfları ve köylülerin etkileşimlerini yönetmiştir. "Moral ekonomi" terimi, 1971 tarihli, *"The Moral Economy of the English Crowd in the Eighteenth Century"* (On Sekizinci Yüzyılda İngiliz Kalabalığının Moral Ekonomisi) makalesinde adaletin, hakkaniyetin, örf ve adet haklarının ekonomik yaşamda nasıl önemli bir rol oynadığına dair tarihsel bir analiz sunan Thompson tarafından popülerleştirilmiştir. Thompson'a göre, ekonomik faaliyetler, adalet ve toplum refahının bireysel kâr maksimizasyonundan daha öncelikli olduğu ahlaki bir çerçeveye derinlemesine yerleşmişti (Thompson, 1971). Bu ahlaki yapıyla şekillenmiş moral ekonomi, yalnızca anlık ekonomik koşullara bir yanıt değil, aynı zamanda piyasa davranışını yöneten ve uzun süredir devam eden kültürel ve sosyal normların bir yansımasıydı.

İngiliz moral ekonomisinin eylem halindeki en belirgin örneklerinden biri, özellikle XVIII. yüzyılda kıtlık zamanlarında meydana gelen bir dizi gıda isyanıydı. Bu isyanlar kendiliğinden oluşan kanunsuzluk eylemleri değildi, Thompson'ın iddia ettiği gibi, kolektif bir adaletsizlik duygusundan kaynaklanıyordu (Thompson, 2006). İngiliz kalabalığı kendilerini temel malların, özellikle de gıdanın fiyatlandırılması ve dağıtımıyla ilgili geleneksel normları savunan kişiler olarak görüyordu. Tahıl fiyatları yükseldiğinde veya ekmek karşılanamaz hale geldiğinde, kalabalık yalnızca aç oldukları için değil, adil fiyatlandırma konusundaki geleneksel haklarının ihlal edildiğine inandıkları için harekete geçiyordu (Thompson, 1971). Bu inanç, toplumun hayatta kalmasını ve refahını piyasanın düzenlenmemiş güçlerinin üstüne koyan ahlaki bir zorunluluk olan “geçim hakkı” kavramında somutlaştırılmıştı.

Geçim hakkı fikri, sanayi öncesi İngiltere’de ekonomik işlemleri yöneten daha derin bir ahlaki çerçeveyi yansıtır. Kalabalığın protestoları, piyasanın varlığına değil, ahlaki olarak kabul edilebilir sınırlar içinde işlev görmemesine yönelikti. Başka bir deyişle, piyasa tamamen reddedilmedi; bunun yerine, sosyal adaleti sağlayan belirli etik kısıtlamalar içinde işlemesi bekleniyordu (Thompson, 1971). Bu, daha sonra Sanayi Devrimi sırasında ekonomik düşünceye hakim olacak olan kendi kendini düzenleyen piyasanın mantığıyla keskin bir tezat oluşturdu (Polanyi, 1947; Thompson, 2006). Kendi kendini düzenleyen bir piyasada, fiyatlar, sosyal veya ahlaki hususlara pek aldırmadan arz ve talep güçleri tarafından belirlenir (Polanyi, 2021). Ancak, moral ekonomi çerçevesi, piyasa güçlerinin, özellikle zor zamanlarda, toplumsal ihtiyaçlar ve etik yükümlülükler tarafından yumuşatılması gerektiğinde ısrarcıydı.

Thompson'ın moral ekonomi analizi, işçi sınıflarının ekonomik sömürünün pasif kurbanları olduğu görüşüne de meydan okuyor. Bunun yerine, haksız uygulamalara karşı dirençleri aracılığıyla piyasanın ahlaki sınırlarının şekillendirilmesine aktif olarak katıldılar. Bu direniş, Thompson'ın “ahlaki protestolar” olarak adlandırdığı biçimi aldı; bunlar mutlaka devrimci olmayan ancak ekonomik hayata ahlaki bir düzen duygusunu geri kazandırmayı amaçlayan eylemlerdi. Örneğin kalabalığın gıda isyanlarına katılımı, temel malların artan ticarileşmesiyle zayıflatıldığına inandıkları geleneksel normları uygulama girişimiydi (Thompson, 1971). Bu protestolar, gıda fiyatlarının artmasından dolayı toprak sahiplerine değil, araçlara ve istifçilere yönelikti (Thompson, 2006). Başka bir ifadeyle, bu protestolar ekonomik işlemlerde adalet ve hakkaniyetin önemini vurgulayan ve toplumun ortak değerleriyle uyum içinde bir moral ekonomiyi savunmayı amaçlıyordu.

Moral ekonomi söyleminde öne çıkan bir diğer isim Tawney, *Din ve Kapitalizmin Yükselişi*’nde, bir zamanlar ekonomik yaşamı destekleyen ahlaki değerlerin pi-

yasa bireyciliğinin yükselişiyle kademeli olarak aşıldığını savunur. Kapitalizm öncesi ekonomi toplumsal refah ve toplumsal yükümlülükler tarafından yönetilirken, kapitalist sistem kişisel kazanç ve ekonomik faydaya öncelik verdi. Tawney'e göre bu değişim yalnızca ekonomik bir dönüşümü değil aynı zamanda derin bir ahlaki ve etik krizi de temsil ediyordu (Tawney, 2022). Karşılıklılığı, ahlaki ve toplumsal adaleti vurgulayan moral ekonominin değerleri, insan ilişkilerini ekonomik rasyonalite tarafından yönetilen basit işlemler olarak gören piyasa mantığı tarafından giderek daha fazla yerinden etti (Vickers, 1997).

Tawney'in kapitalizm eleştirisi, Polanyi'nin kendi kendini düzenleyen piyasa analiziyle güçlü bir şekilde örtüşüyor. Her iki düşünür de kapitalizmin yükselişini insan ilişkilerini metalaştıran ve toplumsal uyumu aşındıran bir sistem olarak görüyor. Polanyi'nin *gömülü olmayan (disembedded)* kavramı, piyasa toplumunun yükselişi sırasında ekonomik faaliyetlerin toplumsal ve ahlaki temellerinden kopma sürecini tanımlıyor (Polanyi, 2021). Sanayi öncesi moral ekonomide, ekonomik işlemler toplumsal ilişkilere gömülüydü ve etik normlar tarafından yönetiliyordu. Ancak, kendi kendini düzenleyen piyasanın ortaya çıkmasıyla birlikte, ekonomik faaliyetler giderek daha fazla kişisel olmayan piyasa güçleri tarafından yönetildi ve bu da emek, toprak ve sermaye gibi toplumsal yaşamın temel unsurlarının metalaştırılmasına yol açtı (Polanyi, 2021). Polanyi'ye göre bu süreç, ekonomi ile toplum arasında temel bir kopuş yarattı ve yaygın bir toplumsal bozulmaya ve ahlaki çürümeye yol açtı.

Tawney'in analizi, kapitalizmin ekonomik fayda etrafında insan ilişkilerini nasıl yeniden tanımladığını vurgulayarak bu eleştiriyi genişletiyor. Kapitalist bir sistemde, bireyler içsel değerleri veya topluma katkıları için değil, kâr elde etme yetenekleri için değerlendirilir. Tawney'e göre değerlerdeki bu değişim, toplumun ahlaki yapısını zayıflattı ve geleneksel toplumsal bağların bozulmasına yol açtı. Tawney'in çalışması, moral ekonominin ekonomik faaliyetlerin etik boyutlarına dair endişelerini ele alırken, özellikle kâr amacının toplumsal refah ve adalet üzerindeki olumsuz etkilerini vurguluyor. (Tawney, 2022).

Moral ekonomi ile kendi kendini düzenleyen piyasa arasındaki karşıtlık, özellikle emeğin ele alınışında belirgindir. Moral ekonomide emek, piyasada alınıp satılan bir meta olarak görülüyordu. Aksine, işçilerin ekonomik rollerinin ötesine uzanan hak ve yükümlülüklerle sahip olduğu toplumsal yapının ayrılmaz bir parçası olarak görülüyordu (Bauer, Matis, 1988). Ancak, Polanyi'nin belirttiği gibi, kapitalizm altında emeğin metalaştırılması bu ilişkiyi dönüştürdü. İşçiler artık üretim sürecinde yalnızca girdi olarak görülüyordu ve onlara yalnızca kâr elde etme yete-

neklerine göre değer veriliyordu (Polanyi, 2021). Bu değişimin derin toplumsal ve ahlaki sonuçları oldu, çünkü bireyleri ekonomik işlevlerine indirgedi, onları insanlıklarından ve daha geniş toplulukla bağlantılarından mahrum bıraktı.

Moral ekonominin toplumsal adalete ve toplumsal refaha vurgu yapması, kaynakların dağıtımına yaklaşımında da kendisini gösterir (Aranzadi, 2018; Malcolmson, 1981). XVIII. yüzyıldaki gıda krizleri gibi kıtlık zamanlarında, kalabalığın protestoları geçim hakkına dair köklü bir inancı yansıtır. Bu inanç, moral ekonominin ekonomik işlemlerin yalnızca piyasa prensipleri tarafından yönetilmemesi gerektiği, aynı zamanda toplumun ihtiyaçlarını ve refahını da yansıtmaması gerektiği anlayışına dayanır (Thompson, 1971; Thompson, 2006). Buna karşılık, kendi kendini düzenleyen piyasa, fiyatların arz ve talep tarafından belirlenmesi gerektiği ilkesine göre çalışır ve bu işlemlerin toplumsal sonuçlarına pek önem vermez. Moral ekonomi ile kendi kendini düzenleyen piyasa arasındaki bu gerilim, her sistemin ekonomi ile toplum arasındaki ilişkiye bakışındaki temel farklılıkları vurgular.

Thompson ve Tawney'in moral ekonomi analizleri, ekonomik yaşamın toplumsal ve etik boyutlarına dair değerli bilgiler sunar. Çalışmalarıyla, piyasaların tarafsız veya tamamen ekonomik varlıklar olduğu fikrine meydan okuyarak, bunun yerine toplumsal ilişkilere ve ahlaki değerlere derinlemesine bağlı olduklarını savunurlar. Thompson bu bağlılıkla birlikte kimi alanlarda “ekonomik olmayan” müeyyidelerin doğrudan parasal müeyyidelere, münasebetlere ve güdülere göre önceliğe sahip olduğunu belirtir (Thompson, 1977; Thompson, 2006). Thompson ve Tawney moral ekonomiyi inceleyerek, ekonomik işlemlerin kültürel normlar, etik yükümlülükler ve toplumsal beklentiler tarafından nasıl şekillendirildiğini ortaya koyarlar. Bu bakış açısı, ekonomik faaliyetleri toplumsal bağlamlarından ayırmayı ve bunları piyasa güçleri tarafından yönetilen izole işlemler olarak ele almayı amaçlayan kendi kendini düzenleyen piyasayla keskin bir tezat oluşturur (Thompson, 1971; Tawney, 2022).

İngiliz moral ekonomisi, ekonomik faaliyetlerin ahlaki ve toplumsal bir çerçeveye derinlemesine yerleştirildiği bir dönemi temsil eder. Bu çerçeve, ekonomik işlemlerin etik kaygılarla yönetilmesi gerektiğine dair bir inancı yansıtarak, bireysel kâr maksimizasyonundan ziyade adalet, hakkaniyet ve toplumsal refaha öncelik verir (Atkinson, 2009; Polanyi, 1947). Thompson, Tawney ve Polanyi, Orta Çağ'ın sonunda Avrupa'da ortaya çıkan toplum yapısında etik ve ekonomi arasındaki ilişkiyi anlamaya çalışır; bu yapıya bazen “ticari toplum”, bazen “piyasa toplumu”, çoğunlukla da “kapitalizm” denir. Thompson ve Tawney geleneğinin başarılı bir yenilikçisiyken Polanyi ikisi arasında arabulucu rolündedir (Rogan, 2017)

Thompson, Tawney ve Polanyi tarafından eleştirilen kapitalizmin ve kendi kendini düzenleyen piyasanın yükselişi, moral ekonomiden temel bir uzaklaşmayı işaret ederek, emeğin, toprağın ve sermayenin metalaştırılmasına ve ekonomik faaliyetlerin toplumsal bağlamlarından koparılmasına yol açar. Bu dönüşümün, geleneksel değerleri aşındırması ve bir zamanlar ekonomik yaşamı yöneten toplumsal yapıyı zayıflatması nedeniyle derin toplumsal ve ahlaki sonuçları olmuştur. Thompson, Tawney ve Polanyi eleştirileriyle ekonomik dönüşümün etik ve toplumsal boyutlarını anlamak için güçlü bir çerçeve sunarak, piyasa toplumu ile moral ekonomi arasındaki gerilimlere dair önemli ve yeni bakış açıları sunarlar. Bu moral ekonomistler kapitalizme karşı moral ekonomi argümanını savunmuş olsalar da her birinin yaklaşımı kendine özgüdür ve aralarındaki düşünsel farklar, kapitalizme karşı hangi ahlaki temellerin öne çıkarılması gerektiği konusunda farklılaşmıştır. Her biri, kapitalizmin toplumsal yapıyı nasıl dönüştürdüğünü ve ahlaki değerleri nasıl zayıflattığını vurgularken, farklı sosyal ve ideolojik perspektiflerden hareket etmiştir.

Tawney, kapitalizme karşı geliştirdiği eleştiride, Hristiyan değerleri ve sosyalizmi birleştirerek özgün bir moral ekonomi perspektifi sunmuştur. Tawney'e göre kapitalizmin en büyük sorunu, bireysel çıkarların ve ekonomik rekabetin ahlaki değerleri yok etmesidir. Tawney, kapitalizmin insanları bireysel çıkarlarına yönlendirirken, toplumun ahlaki temellerini zayıflattığını savunur ve bu dönüşüm karşısında, toplumsal adaletin sağlanabilmesi için Hristiyan değerlerinin ve sosyalizmin bir arada düşünülebileceğini ileri sürer. Ona göre, bireyin toplumdaki yerinin sadece ekonomik faktörlerle belirlenmemesi, aynı zamanda ahlaki ve dini sorumluluklarla da şekillenmesi gerekir. Dolayısıyla Tawney, kapitalizme karşı moral bir tepki olarak sosyalist bir ahlak anlayışını önerirken, bu anlayışı dini ve manevi değerlerle temellendirir (Tawney, 2004; Tawney, 2022).

Polanyi ise, kapitalizmin yükselişini yalnızca ahlaki bir çöküş olarak görmekle kalmaz, aynı zamanda toplumsal yapının temelden değiştiği bir süreç olarak da ele alır. Polanyi'nin perspektifi, daha seküler ve Marksist bir temele dayanır. İlk başlarda, kapitalizme karşı geliştirdiği eleştirinin temelini Marksist düşünceye dayandırmış ve ekonomik sistemin emeği nasıl metalaştırdığını, bireyi piyasanın bir parçası olarak nasıl küçümsediğini vurgulamıştır. Ancak zamanla, Polanyi bu Marksist çerçeveden uzaklaşmış ve kapitalizmin doğasına dair daha geniş bir eleştiri geliştirmiştir. Polanyi'ye göre, piyasa ekonomisinin tüm toplumsal ilişkileri metalaştırma gücü, toplumsal dayanışmayı ve etik normları yok etmektedir. Bu çerçevede, Polanyi, toplumun ekonomik faaliyetlerinin sadece piyasa güçlerine teslim edilmemesi

gerektiğini savunarak, devletin ve toplumun ekonomik süreçlerde daha etkin bir rol oynaması gerektiğini vurgulamıştır. Polanyi, kapitalizmin işleyişini eleştirirken, bireyi piyasa içindeki tek başına bir aktör olarak değil, toplumun bir parçası olarak görmeye önem vermiştir (Polanyi, 1947; Polanyi, 1968; Polanyi, 2021).

Thompson ise, hem Tawney'in Hristiyan değerlerine dayalı ahlaki yaklaşımına hem de Polanyi'nin Marksist temelli eleştirilerine mesafeli bir duruş sergilemiştir. Thompson, işçi sınıfının tarihsel mücadelesi ve bu mücadelenin ahlaki boyutları üzerinde yoğunlaşırken, moral ekonomiyi sosyalist ideolojiler ya da dini değerlere dayandırmadan savunmuştur. Onun için işçi sınıfı, kapitalizme karşı sadece ekonomik değil, aynı zamanda ahlaki bir duruş sergileyen sınıf olarak öne çıkar. Thompson, ahlaki değerlerin işçi sınıfının kolektif bilincinde şekillendiğini ve bu sınıfın kapitalizme karşı sadece ekonomik çıkarlarını değil, aynı zamanda özgürlük, eşitlik ve dayanışma gibi evrensel değerleri savunduğunu ileri sürer (Thompson, 1971; Thompson, 2013).

Sonuç olarak, bu üç düşünür arasında kapitalizme karşı geliştirilen moral ekonomi eleştirisi açısından belirgin farklar bulunmaktadır. Tawney dini ve sosyalist değerleri bir arada sunarken, Polanyi seküler ve daha geniş bir toplumsal analizle piyasa ekonomisinin ahlaki tahribatına dikkat çeker. Thompson ise, hem Polanyi'nin Marksist yaklaşımına hem de Tawney'in dini perspektifine mesafeli kalarak, işçi sınıfının ahlaki mücadelesini öne çıkaran bir perspektif sunar. Bu üç yazar, kapitalizme karşı moral ekonomi anlayışlarını savunurken, farklı toplumsal, kültürel ve ideolojik temeller üzerinde yükselmiş ve kendi özgün eleştirilerini geliştirmişlerdir.

Karl Polanyi'nin Piyasa Sistemi Eleştirisi

Polanyi *Büyük Dönüşüm*'de toplumsal ilişkilere *gömülü* (*embedded*) geleneksel ekonomilerden piyasanın egemen olduğu bir topluma geçişin en ikna edici ve eleştirel analizlerinden birini sunar. Polanyi'nin kitabı, II. Dünya Savaşı'nın ardından yazılmış olmasına rağmen, Sanayi Devrimi'nden kaynaklanan toplumsal, ekonomik ve politik dönüşümler hakkında derin bir düşünce sunar. Merkezi argümanı, XIX. yüzyılda emek, toprak ve sermayenin metalaştırılmasının ekonomik yaşamı yöneten tarihsel normlardan nasıl temel bir sapmayı işaret ettiğine odaklanır. Geleneksel olarak toplumsal yaşamın ayrılmaz parçaları olarak görülen ve toplumsal kontrole tabi tutulan bu unsurlar, artık piyasada alınıp satılacak "hayali metalara" dönüştürülmüştür (Polanyi, 2021). Polanyi, bu metalaştırma sürecini, ekonomik faaliyetler ile toplumsal bağlamları arasındaki tarihsel bağları koparan yıkıcı bir güç olarak görmüştür.

Polanyi'nin piyasa sistemi eleştirisi, ekonomik faaliyetlerin toplumsal ve kültürel çerçevelerinden ayrılmasını ifade eden *gömülü olmayan (disembedded)* kavramı etrafında şekillenmiştir. Polanyi'ye göre, emeğin, toprağın ve sermayenin metalaştırılması, ekonomik faaliyetlerin toplumsal normlar ve etik düşünceler tarafından yönetildiği moral ekonomiden radikal bir sapmayı temsil eder. Öte yandan, kendi kendini düzenleyen piyasa, ekonomik işlemlerin toplumsal ve ahlaki kısıtlamalardan uzak olması gerektiği ilkesine göre çalışır ve ekonomik zorunlulukların insan ihtiyaçları ve toplumsal refahtan önce geldiği bir topluma yol açar (Polanyi, 2021; Champlin, Knoedler, 2004).

Sanayi öncesi toplumlarda, ekonomik yaşam toplumsal ilişkiler, dini uygulamalar ve toplumsal yükümlülüklerle derinlemesine iç içe geçmiş vaziyetteydi. Ekonomik kararlar yalnızca piyasa güçleri temelinde alınmıyordu; aksine, karmaşık bir toplumsal normlar ve etik düşünceler kümesi tarafından şekillendiriliyordu (Peil, Staveren, 2009; Polanyi, 1968). Örneğin, Thompson'ın ayrıntılı olarak analiz ettiği moral ekonomi çerçevesi, sanayi öncesi İngiltere'de gıda ve temel malların dağıtımını yönetiyordu. Temel mallara fiyatlandırma ve erişim toplumsal normlar tarafından düzenleniyordu ve ekonomik faaliyetlerin toplumsal uyumu baltalamasını veya toplumun en savunmasız üyelerine haksız yere zarar vermesini önliyordu (Thompson, 1971).

Sanayi Devrimi sırasında kendi kendini düzenleyen piyasanın yükselişiyle, ekonomi ile toplum arasındaki bu ilişki kökten değişti. Ekonomi, toplumsal temellerinden "koptu" ve piyasa güçleri toplumsal düşüncelerden bağımsız olarak işlemeye başladı. Polanyi, bu kopma sürecini modern kapitalist ekonominin tanımlayıcı bir özelliği olarak gördü. Emek, toprak ve sermayenin metaya dönüşmesinin, toplumların ekonomik hayatlarını örgütleme biçiminde derin bir değişimi işaret ettiğini savundu (Polanyi, 2021). Bu değişim, ekonomik süreçlerin yalnızca piyasa güçleriyle değil, aynı zamanda toplumsal normlar ve etik değerleriyle de şekillenen bir yapıyı ortadan kaldırdı.

Emek, toprak ve sermayenin metalaştırılması, Polanyi'nin piyasa sistemi eleştirisinin merkezinde yer alır. Örneğin, emek geleneksel olarak toplumsal ilişkilere gömülü bir insan faaliyeti olarak anlaşılıyordu. Sadece alınıp satılacak bir meta değildi; bir bireyin bir topluluk içindeki rolünün bir parçasıydı. Ancak, endüstriyel kapitalizm geliştikçe, emek metalaştırıldı, pazarda takas edilebilecek bir üretim faktörü olarak ele alındı. Polanyi'ye göre, emeğin bu metalaştırılmasının derin toplumsal ve etik sonuçları oldu. İşçiler artık toplumsal rolleri veya topluma katkıları için değer görmüyordu; bunun yerine, kapitalist sistem içindeki ekonomik işlevle-

rine indirgeniyorlardı. Bu metalaştırma süreci emeği insanlıktan çıkardı, toplumsal ve ahlaki boyutlarından arındırdı (Polanyi, 2021; Gemici, 2008).

Benzer şekilde, daha önce toplumsal normlar tarafından yönetilen toprak ve sermaye de piyasa sistemi altında metalaştırıldı. Geleneksel olarak toplumun geçimini sağlayan bir kaynak olarak görülen toprak, piyasa işlemlerine tabi bir meta haline geldi. Bu dönüşümün kırsal topluluklar için önemli sonuçları oldu, çünkü arazi kuşatması ve ortak arazilerin özelleştirilmesi birçok küçük çiftçiyi yerinden etti ve geleneksel tarım ekonomilerini bozdu (Polanyi, 2021; Piketty, 2020). Tarihsel olarak bir değişim aracı ve değer deposu olan sermayenin artık kendisi bir meta olarak görülüyordu ve spekülative ticarete ve finansal manipülasyona tabi tutuluyordu. Sermayenin metalaştırılması, finansal piyasalar mal ve hizmetlerin gerçek ekonomisinden giderek daha fazla uzaklaştıkça yeni ekonomik istikrarsızlık biçimleri ortaya çıkardı (Sayer, 2003).

Polanyi, ekonominin toplumsal bağlamından bu şekilde koparılmasının önemli bir toplumsal bozulmaya yol açtığını ileri sürdü. Daha önce ekonomik işlemleri yöneten koruyucu mekanizmalar zayıflatıldı ve bireyler ve topluluklar piyasanın dalgalanmalarına karşı savunmasız kaldı (Gemici, 2015). Piyasa güçleri genişledikçe ve toplumsal yaşama egemen olmaya başladıkça, istikrar ve güvenlik sağlayan geleneksel toplumsal kurumlar aşıldı. Polanyi'ye göre bu koparma süreci doğal veya kaçınılmaz bir gelişme değildi; aksine, sermayenin çıkarlarını toplumun çıkarları üzerinde tutmayı amaçlayan kasıtlı siyasi ve ekonomik kararların sonucuydu (Polanyi, 2021; Polanyi, 1977).

Polanyi'nin eleştirisinin temel bir bileşeni "çifte hareket" kavramıdır. Piyasalar genişledikçe ve toplumsal yaşamı yeniden şekillendirmeye başladıkça, toplumlar buna piyasa güçlerinin yıkıcı etkilerinden korunma talep ederek yanıt verdi. Bu koruyucu karşı hareket, ekonomik faaliyetleri toplumsal ve politik çerçeveler içine yeniden yerleştirmeyi ve temel toplumsal malların metalaştırılmasına direnmeyi amaçlıyordu. Polanyi için piyasa ekonomisinin yükselişi, hafifletmek için sürekli devlet müdahalesi gerektiren toplumsal krizleri tetiklediği için doğası gereği istikrarsızlaştırıcıydı. Çifte hareket, piyasa güçlerinin genişlemesi ile toplumun kontrolsüz metalaştırmanın olumsuz sonuçlarından kendini koruma çabaları arasındaki gerilimi yansıtır (Polanyi, 2021).

Çifte hareket, Polanyi'nin piyasa sistemi eleştirisini anlamada kritik bir kavramdır. Bir yandan, piyasa güçlerinin genişlemesi, ekonomik kalkınmanın güçlü ve dinamik bir motoru olarak işlev görüyordu. Endüstriyel kapitalizmin yükselişi, üretkenlikte ve teknolojik yeniliklerde benzeri görülmemiş bir artışa yol açtı. Di-

ğer yandan, bu ekonomik büyümenin getirileri toplumda eşit şekilde dağılmadı ve piyasa toplumunun genişlemesi ciddi sosyal maliyetlere neden oldu. Piyasalar büyüdükçe, daha önce sosyal normlar ve ahlaki değerlerle düzenlenen yaşam alanlarına müdahale etmeye başladılar (Hausman, McPherson, 2006; Dutt, Wilber, 2010; Polanyi 2021).

Polanyi'nin çifte hareket kavramı, devletin piyasa güçleri ile toplumsal istikrar arasındaki gerginlikleri yönetmedeki rolü göz önünde bulundurulduğunda daha da önemlidir. Polanyi'ye göre devlet, piyasayı düzenlemede ve ekonomik faaliyetlerin toplumsal uyumu baltalamasını önlemede önemli bir rol oynar. Ancak, devlet müdahalesinin sıklıkla iki ucu keskin bir kılıç olduğunu da fark eder. Devlet düzenlemesi toplumu piyasanın aşırılıklarından koruyabilirken, aynı zamanda piyasa ilkelelerini güçlendirmek ve genişletmek için de kullanılabilir. Polanyi, özellikle devlet gücünün, toplumsal refah için yıkıcı olarak gördüğü *laissez-faire* ekonomik politikalarını teşvik etmek için kullanılmasını eleştiriyor (Polanyi, 2021).

Bu anlamda, Polanyi'nin piyasa sistemi eleştirisi yalnızca piyasanın değil, aynı zamanda piyasanın toplumsal hayata egemen olmasına izin veren politik ve kurumsal güçlerinin de eleştirisidir. Piyasa toplumunun yükselişinin doğal veya kaçınılmaz bir süreç olmadığını, aksine kapitalist çıkarları teşvik etmeyi amaçlayan kasıtlı politika tercihlerinin sonucu olduğunu savunur. Devlet, tarafsız bir aktör olmaktan uzak, piyasa sistemini şekillendirme ve desteklemede aktif olarak yer alır. Devlet müdahalesine yönelik bu eleştiri, siyasi kurumların piyasa sistemi sürecinde oynadığı karmaşık ve çoğu zaman çelişkili rolü vurgular (Gemici, 2015; Atkinson, 2009; Champlin, Knoedler, 2004).

Polanyi'nin eleştirisinin bir diğer önemli yönü de metalaştırma sürecinin toplumsal sonuçlarına ilişkin analizidir. Polanyi'ye göre, emeğin, toprağın ve sermayenin metalaştırılması yalnızca ekonomik bir dönüşüm değil, aynı zamanda derin bir toplumsal ve ahlaki krizdir. Ekonominin toplumsal bağlamından koparılması, geleneksel toplumsal bağların aşınmasına ve toplumsal yaşamın bozulmasına yol açtı. Bu toplumsal yerinden edilme süreci, özellikle fabrika emeğinin zorlu koşullarına ve kapitalist işverenlerin sömürüsüne maruz kalan sanayi işçilerinin deneyiminde belirgindi (Polanyi, 2021).

Polanyi'nin metalaştırma sürecine yönelik eleştirisi, onun "hayali metalar" kavramıyla yakından ilişkilidir. Polanyi'ye göre emek, toprak ve sermaye, piyasada satış için üretilmedikleri için gerçek metalar değildir. Aksine, piyasa sistemi tarafından yapay olarak metalara dönüştürülmüş toplumsal yaşamın temel unsurlarıdır. Bu dönüşümün önemli toplumsal ve ahlaki etkileri vardır, çünkü insan varoluşunun

bu temel unsurlarını piyasanın kişisel olmayan ve çoğu zaman yıkıcı güçlerine tabi tutar. Özellikle emeğin metalaştırılması, işçileri ekonomik işlevlerine indirgeyerek, toplumsal ve ahlaki değerlerinden mahrum bırakarak onları tabiatlarından uzaklaştırdı (Polanyi, 1947; Polanyi 2021).

Polanyi'nin metalaştırma sürecine ilişkin analizi, piyasa sisteminin toplumsal ve ahlaki sonuçlarına dair güçlü bir eleştiri sunar. Polanyi, kendi kendini düzenleyen piyasanın yükselişinin toplumların örgütlenmesinde derin bir kopuşu temsil ettiğini savunur. Daha önce toplumsal ilişkilere gömülü olan ekonomik faaliyetler, artık toplumsal refahtan çok kârı önceleyen piyasa ilkeleri tarafından yönetiliyordu. Bu değişimin, geleneksel toplumsal kurumları aşındırması ve ekonomik yaşamın ahlaki temellerini zayıflatması nedeniyle bireyler ve toplumlar için önemli sonuçları oldu (Gemici, 2008; Alvey, 1999).

Sonuç olarak, Polanyi'nin piyasa sistemi eleştirisi, endüstriyel kapitalizmin yükselişine eşlik eden toplumsal ve ekonomik dönüşümlere dair güçlü bir analiz sunar. Yerinden olma kavramı, ekonomik faaliyetlerin toplumsal bağlarından ayrılmasının yaygın toplumsal bozulmaya ve ahlaki çürümeye nasıl yol açtığını anlamak için kritik bir çerçeve sunar. Polanyi'nin modern piyasa ekonomisinin merkezi bir özelliği olarak tanımladığı emeğin, toprağın ve sermayenin metalaştırılması, geleneksel toplumsal bağları zayıflatması ve bireyleri ekonomik rollere indirgemesi nedeniyle derin toplumsal ve etik sonuçlara sahipti. Polanyi'nin çifte hareket kavramı, piyasa güçlerinin genişlemesinin ekonomik faaliyetleri toplumsal ve ahlaki çerçevelere yeniden yerleştirmeyi amaçlayan koruyucu bir karşı hareketi tetiklemesiyle piyasa toplumunun içsel istikrarsızlığını vurgular. Polanyi'nin eleştirisi, kontrolsüz piyasa güçlerinin toplumsal sonuçlarını ve toplumsal yaşamın temel unsurlarının metalaştırılmasını incelemek için eleştirel bir mercekle sunduğu için bugün de geçerliliğini korumaktadır.

İngiliz Moral Ekonomisi ve Polanyi'nin Piyasa Sistemi Eleştirisinin Karşılaştırması

İngiliz moral ekonomisi ilkeleri ile Polanyi'nin piyasa sistemi eleştirisi arasındaki kesişim, piyasa toplumunun yükselişinin toplumsal etkilerini anlayabilmemiz için eleştirel bir bakış açısı sunar. Her iki çerçeve de piyasa genişlemesinin toplumsal sonuçları, özellikle piyasa toplumunun geleneksel toplumsal yapıları ve değerleri nasıl bozduğu konusunda temel bir endişeyi paylaşır. Thompson ve Tawney gibi İngiliz moral ekonomisi savunucuları için, Sanayi Devrimi sırasında piyasa bireyciliğinin ortaya çıkışı, bir zamanlar ekonomik işlemleri yöneten toplumsal ve etik

ilkelerin zayıflamasına yol açtı (Thompson, 1971). Benzer şekilde, Polanyi'nin analizi, özellikle *Büyük Dönüşüm*'de, temel toplumsal unsurların -emek, toprak ve sermaye- metalaştırılmasının, ekonomik faaliyetleri tarihsel ve toplumsal köklerinden kopararak toplumsal yapıyı nasıl bozduğunu vurgular (Polanyi, 2021).

Ekonomik yaşamda ahlaki değerlerin aşınması, hem Tawney'in hem de Polanyi'nin kapitalizm eleştirilerinin merkezi bir temasıdır. Tawney bu dönüşümün ahlaki ve dini boyutlarına odaklanırken, Polanyi emeğin, toprağın ve sermayenin metalaştırılmasının kendi kendini düzenleyen piyasanın yükselişine nasıl yol açtığına dair daha geniş bir analiz sunuyor. Her iki düşünür için de temel konu, piyasa toplumunun toplumsal ve etik düşünceleri ekonomik büyüme ve kâr maksimizasyonu zorunluluklarına tabi kılma biçimidir. Bu da ekonominin toplumsal bağlamından kopmasına yol açar ve piyasa güçlerinin yalnızca ekonomik sonuçları değil aynı zamanda insan ilişkilerini ve ahlaki değerleri de dikte ettiği bir toplumla sonuçlanır.

İngiliz moral ekonomisinin temel önceliği, ekonomik alışverişlerin geleneksel olarak ahlaki ve sosyal normlar tarafından yönetildiği ve özellikle kriz zamanlarında adalet ve karşılıklılığı garanti altına aldığıdır. Thompson, bu normların sanayi öncesi İngiltere'de işçi sınıfları ve köylüler tarafından nasıl desteklendiğini tarihsel örneklerle vurgulamıştır. Örneğin, gıda kıtlığı dönemlerindeki ekmek isyanları yalnızca çaresiz insanların eylemleri değildi; bunlar, geleneksel hakların ihlaline ve Thompson'ın "ahlaki ekonomi" olarak adlandırdığı şeyin çöküşüne karşı ahlaki protestolardı (Thompson, 2006). Kalabalığın sömürücü fiyatlandırmaya karşı direnci, temel malların fiyatını yapay olarak şişirmek gibi belirli ekonomik uygulamaların ahlaki olarak yanlış olduğuna dair köklü bir inancı yansıtıyordu. Bu ekonomik ilişkiler sistemi, bireysel kârdan çok toplumsal adaleti önceliklendiriyordu ve bu ahlaki düzenin dışına çıkıldığında yaygın bir toplumsal huzursuzlukla karşılaşılıyordu (Thompson, 1971).

Polanyi'nin *disembedded* kavramı, bu eleştiriyi, ahlaki ilkelerin aşınmasına yol açan daha geniş tarihsel süreçleri inceleyerek genişletti. Polanyi'ye göre, Sanayi Devrimi sırasında emeğin, toprağın ve sermayenin metalaştırılması, ekonomik faaliyetlerin toplumsal yapıya entegre edildiği ve toplumsal normlarla düzenlendiği yerleşik ekonomiden bir sapmayı işaret ediyordu. Buna karşılık, kendi kendini düzenleyen piyasanın yükselişi bu ilişkiyi kopardı ve toplumsal yaşamın bu temel unsurlarını pazarda alınıp satılacak metalara dönüştürdü (Polanyi, 2021). Polanyi, bu dönüşümün, piyasa toplumunun yükselişini izleyen toplumsal bozulmanın ve ekonomik eşitsizliğin merkezinde olduğunu ileri sürer.

Özellikle emeğin metalaştırılmasının derin toplumsal ve etik etkileri vardı. Thompson'a göre emek, yalnızca bir meta değil, işçinin kimliğinin bir parçasıydı ve toplum içindeki rolüne derinden bağlıydı. Benzer şekilde, Polanyi emeğin metalaştırılmasını "hayali bir meta" olarak görüyordu; satılmak amacıyla yaratılmamış ancak yine de değişim için üretilen mallarla aynı piyasa güçlerine tabi olan bir şey (Polanyi, 2021). Emeği metalaştırarak, kapitalist piyasa sistemi işçileri üretim sürecindeki girdilere indirgedi ve onları toplumsal ve ahlaki değerlerinden mahrum bıraktı. Emeğin bu metalaştırılması geleneksel toplumsal düzeni bozdu ve sanayileşmeye eşlik eden yaygın toplumsal huzursuzluğa sebep oldu.

Hem İngiliz moral ekonomisi hem de Polanyi'nin eleştirisi, piyasa güçlerinin genişlemesinin toplumsal ilişkilerin nasıl baltalanmasına yol açtığını vurgular. İngiliz moral ekonomisi örneğinde, bu süreç geleneksel hakların aşınmasında ve yüzyıllardır ekonomik alışverişleri yöneten toplumsal değerlerin çöküşünde görülebilir (Sider, 1986; Burke, 2009). Thompson, tahıl fiyatlandırması gibi geleneksel olarak düzenlenen sektörlere piyasa ilkelerinin dayatılmasının ahlaki bir krize yol açtığını ileri sürer. Uzun süredir hayatta kalmak için bu ahlaki düzenlemelere bağımlı olan işçi sınıfları ve köylüler, kendilerini giderek daha fazla piyasanın kaprislerine tabi buldular. Sonuç sadece ekonomik zorluk değil, aynı zamanda geleneksel toplumsal düzenin piyasa bireyciliğinin güçleri tarafından altüst edilmesiyle derin bir ahlaki öfke duygusuna dönüşmesi oldu (Thompson, 1971).

Thompson ve Polanyi piyasa ekonomisinin toplumsal yapılar üzerindeki olumsuz etkilerinin eleştirilmesinde ortak noktada buluşsalar da yaklaşımları arasında önemli farklar vardır. Thompson, kapitalizmin tarihsel ve toplumsal bağlamdaki etkilerini, özellikle İngiltere'deki sanayileşme sürecinde, işçi sınıfının yaşamı üzerinden tartışır. Thompson'ın yaklaşımı, ekonomik antropoloji ve toplumsal tarih perspektiflerinden beslenir. O, toplumların geleneksel ekonomik yapıları ve pratikleri üzerinden kapitalizme karşı alternatif bir moral ekonomi önerir. Thompson'a göre, bu moral ekonomi geçmiş toplumlarda var olan, piyasadan bağımsız ve sosyal ilişkilerle şekillenen, daha çok karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmaya dayalı bir ekonomidir. Bu ekonomi, toplumun ahlaki normlarıyla uyumludur ve bireylerin en temel ihtiyaçlarının karşılanmasında piyasaların acımasız mantığına karşı bir tür savunma mekanizmasıdır (Rogan, 2017; Thompson, 2013; Thompson, 1977).

Thompson'ın eleştirisi, büyük ölçüde pozitif bir ahlaka dayanır; yani, o, insanların sosyal pratiklerinde nasıl yaşadığını ve tarihsel süreçte nasıl bir ahlaki ekonomi oluşturduğunu gözler önüne serer. Toplumların geleneksel değerlerini ve sosyal

ilişkilerini savunur. Bu, daha çok bir toplumsal tarih ve insanların pratik yaşamları üzerinden geliştirilen bir moral ekonomi anlayışıdır (Thompson, 2006).

Polanyi ise kapitalizmi eleştirirken daha geniş bir teorik çerçeveye sahiptir. Polanyi, substantivist yaklaşımı benimseyerek, ekonomik sistemlerin tarihsel ve kültürel bağlamda farklılık gösterdiğini savunur. Onun kapitalizm eleştirisi, ekonominin doğasına dair derin bir teorik sorgulama içerir. Polanyi'ye göre, piyasaların kendi başlarına var olması ve insan toplumlarını düzenlemesi, doğal bir olgu değildir. Bu, toplumların sosyal yapılarından bağımsız olarak gelişen bir durumdur. Polanyi, kapitalizmin "özel" bir biçimi olan piyasa ekonomisini eleştirir ve toplumların bu piyasa ekonomisinden korunması gerektiğini savunur (Polanyi, 2021; Rogan, 2017).

Polanyi'nin yaklaşımında, geçmiş toplumlarda bulunan normatif ve pozitif ahlak anlayışları bir arada işler. O, piyasa ekonomisinin insan ilişkilerini şekillendiren yapısını eleştirirken, aynı zamanda toplumların bu yapıyı reddederek kendi sosyal ilişkilerini nasıl inşa ettiklerini de tartışır. Polanyi, moral ekonomiyi yalnızca geleneksel toplumların pratiklerinden türetmez; aynı zamanda modern kapitalizmin, bireyleri ve toplumları nasıl dönüştürdüğüne dair geniş bir teorik çerçeve sunar. Böylece, hem normatif hem de pozitif bir ahlak anlayışını birleştirerek, kapitalizme karşı daha kapsamlı bir eleştiri getirir (Jessop, Sum, 2019; Rogan, 2017). Aşağıdaki tablo Polanyi, Tawney ve Thompson'ın moral ekonomi perspektiflerini karşılaştırmalı bir şekilde yansıtmaktadır.

Tablo 1

Polanyi'nin Moral Ekonomi Perspektifi: Tawney ve Thompson ile Karşılaştırması

Kriter	Polanyi	Tawney	Thompson
Moral Ekonomi ve Toplumsal Pratikler	Kapitalizmi, piyasa ekonomisinin insanlık tarihindeki yapıları dönüştüren ve toplumlarla uyumsuz olan bir sistem olarak eleştirir. Normatif ve pozitif bir ahlak anlayışını birleştirir.	Kapitalizmin bireysel çıkarları öne çıkaran, toplumsal sorumlulukları zayıflatan yapısını eleştirir. Kapitalizmin ahlaki yozlaşmaya yol açtığını vurgular.	Toplumların tarihsel pratikleri üzerinden kapitalizm eleştirisi yapar. Moral ekonomi, toplumsal dayanışma ve karşılıklı yardımlaşma temellidir.

Kuramsal Zemin ve Analiz	Özcü (substantivist) ekonomi anlayışı, piyasa ekonomisinin toplumsal yapılarla uyumsuzluğunu teorik çerçevede tartışır.	Kapitalizmin ahlaki krizine odaklanır, bireysel çıkarıcılığın toplum değerleriyle çeliştiğini savunur.	Pozitif ahlak temelli analizler, toplumsal tarih ve ekonomik antropoloji perspektiflerinden beslenir.
Toplumsal Adalet ve Eşitsizlik	Kapitalizmin piyasa ekonomisi, toplumsal yapıları dönüştürür. Toplumların adalet ve dayanışmayı koruması gerektiğini savunur.	Kapitalizm, bireysel çıkarıcılığı öne çıkararak toplumsal eşitsizliklere yol açar. Adaletin ve sorumluluğun yeniden sağlanması gerektiğini vurgular.	İşçi sınıfı üzerindeki kapitalizmin etkilerini toplumsal pratikler üzerinden tartışır. Toplumsal dayanışma ve eşitsizliklere karşı çıkar.
Çözüm Önerisi	Kapitalizme karşı normatif ve pozitif bir ahlak anlayışı geliştirerek, toplumların daha adil yapılar kurması gerektiğini savunur.	Ahlaki bir yeniden yapılanma önerir, bireysel çıkarıcılığa karşı toplumsal sorumluluğun öne çıkması gerektiğini savunur.	Toplumsal değerlerin korunması, tarihsel pratiklerden gelen moral ekonomilerin savunulması ve toplumsal dayanışmayı savunur.

Kaynak: Literatürden yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 1’de görüldüğü gibi Polanyi, Tawney ve Thompson, kapitalizmi toplumsal yapılarla uyumsuz ve ahlaki yozlaşmaya yol açan bir sistem olarak eleştirir, ancak her biri farklı bir bakış açısı sunar. Polanyi, piyasa ekonomisinin toplumlarla uyumsuzluğunu vurgular ve toplumların adalet ve dayanışmayı koruması gerektiğini savunur. Tawney, kapitalizmin bireysel çıkarları öne çıkararak toplumsal sorumlulukları zayıflattığını ve eşitsizliklere yol açtığını belirtir, bu yüzden toplumsal sorumluluğun yeniden güçlendirilmesi gerektiğini savunur. Thompson ise, kapitalizmin işçi sınıfı üzerindeki olumsuz etkilerini toplumsal pratikler üzerinden tartışır ve toplumsal dayanışmayı savunur. Üçü de kapitalizme karşı toplumsal dayanışmayı ve moral ekonomiyi savunarak adaletin yeniden sağlanması için çözümler önerir.

Polanyi’nin analizi, piyasa toplumunun yükselişini, ekonomik faaliyetleri toplumsal bağlamlarından koparan daha geniş bir tarihsel sürecin parçası olarak çerçe-

velendirerek bu eleştiriyi daha da ileri götürüyor. Polanyi'ye göre sonuç, ekonomik zorunlulukların toplumsal ilişkilere egemen olduğu ve yaygın toplumsal bozulmalara ve ekonomik eşitsizliğe yol açtığı bir toplumdur (Polanyi, 1968; Polanyi 2021). Polanyi'nin "hayali metalar" kavramı, emek, toprak ve sermayenin metalaştırılmasının derin toplumsal sonuçlara nasıl sebep olduğunu vurgular. Bir zamanlar toplumsal geçim kaynağı olan toprak, alınıp satılacak özel mülke dönüştürüldü, kırsal toplulukları yerinden etti ve geleneksel tarım ekonomilerini bozdu (Polanyi, 2021). Paranın metalaştırılması, spekülasyon ticaretin finansal piyasaları mal ve hizmetlerin gerçek ekonomisinden ayırmasıyla yeni finansal istikrarsızlık biçimleri ortaya çıkardı. Toplumun sahip olduğu geleneksel yapının bozulması toplumun moral yapıdan piyasa toplumuna evrilmesiyle gerçekleşti. Polanyi'ye göre ekonomik toplum -yani piyasa toplumu- politik devletten ayrı olarak ortaya çıktı (Polanyi, 2021: 173).

Moral ekonominin adalet ve karşılıklılığa vurgu yapması, Polanyi'nin piyasa toplumuna yönelik eleştirisiyle örtüşmektedir. Her iki çerçeve de piyasa güçlerinin yükselişinin toplumsal refahı kâr maksimizasyonu mantığına tabi kılarak toplumsal istikrarı nasıl baltalandığını vurgular. Moral ekonomide, ekonomik faaliyetler yalnızca arz ve talep yasaları tarafından yönetilmiyordu, ancak toplumun refahını önceliklendiren bir ahlaki çerçeveye tabiydi (Boulding, 1969; Hausman, McPherson, 2006). Bu, Polanyi'nin kapitalizme yönelik daha geniş eleştirisini yansıtır; burada ekonomik faaliyetlerin toplumsal ilişkilerden koparılması, temel toplumsal malların metalaştırılmasına yol açar ve yaygın toplumsal yerinden edilme ve eşitsizliğe neden olur (Polanyi, 2021).

Hem İngiliz moral ekonomisinin hem de Polanyi'nin piyasa sistemi eleştirisinin merkezinde, piyasa güçlerinin geleneksel sosyal yapılar üzerindeki yıkıcı etkisine ilişkin ortak bir endişe vardır. Thompson'ın moral ekonomi üzerine çalışması, özellikle XVIII. yüzyıldaki gıda isyanlarına ilişkin analizi, toplumların piyasa güçlerinin adalet ve hakkaniyetle ilgili uzun süredir benimsenen ahlaki ilkeleri ihlal ettiklerinde bu güçlerin tecavüzüne nasıl direndiklerini vurgular (Thompson, 2006; Thompson, 1971). Bu durumlarda, kalabalık yalnızca ekonomik zorluklara değil, özellikle kıtlık zamanlarında ekonomik alışverişleri yöneten ahlaki yükümlülüklerin temel bir ihlali olarak algıladıkları şeye tepki gösteriyordu.

Piyasa güçlerine karşı bu direnç, Polanyi'nin "çifte hareket" teorisinde yansıtılır; burada toplum, ekonomik faaliyetlerin yerinden edilmesine karşı geleneksel değerleri ve toplumsal istikrarı korumak için koruyucu önlemler talep ederek tepki gösterir (Polanyi, 2021). Polanyi'nin çifte hareketine benzer şekilde Thompson da XVIII. yüzyıl toplumsal tarihini, yenilikçi piyasa ekonomisinin yükselmesi ile hal-

kın geleneksel ahlaki ekonomik anlayışlarının ardışık çatışmaları şeklinde yorumluyor (Thompson, 2006). Polanyi'nin çifte hareket kavramına çok benzeyen moral ekonomi çerçevesi, piyasanın genişleyen güçleri ile toplumun kontrolsüz metalaşmanın zararlı sonuçlarından kendini koruma çabaları arasındaki gerilimi yansıtır. Hem Polanyi hem de İngiliz moral ekonomisi savunucuları için piyasa tarafsız veya iyi huylu bir güç değildir; aksine, toplumsal bütünlüğün bozulmasını önlemek için toplumsal ve ahlaki düşüncelerle düzenlenmesi gereken bir şeydir.

Sonuç

İngiliz moral ekonomisi ile Polanyi'nin piyasa sistemi eleştirisinin kesişimi, piyasa genişlemesinin ve geleneksel toplumsal yapıların dönüşümünün daha geniş etkileri hakkında eleştirel bir düşünce sunar. Her iki çerçeve de kendi kendini düzenleyen bir piyasa toplumunun yükselişinin, ekonomik yaşamı yöneten ve uzun süredir var olan toplumsal ve ahlaki çerçeveleri nasıl bozduğuna ve önemli toplumsal huzursuzluğa ve direnişe nasıl yol açtığına odaklanır.

Thompson ve Tawney tarafından geliştirilen İngiliz moral ekonomisi merceğinden, geleneksel toplumsal normların piyasa bireyciliğinin güçleri tarafından kademeli olarak nasıl aşındırıldığının ve toplumsal düzende ve ekonomik adalette bir bozulmaya neden olduğunun ayrıntılı bir incelemesini görüyoruz (Thompson, 1971, Tawney, 2022). Benzer şekilde, Polanyi'nin eleştirisi, özellikle emeğin, toprağın ve sermayenin metalaştırılması yoluyla ekonomik faaliyetlerin toplumsal ilişkilerden çıkarılmasını vurgular (Polanyi, 2021). Bu iki bakış açısı arasında önemli örtüşmeler bulunsa da Polanyi'nin analizi İngiliz bağlamının ötesine geçiyor ve küresel bir sistem olarak kapitalizme daha geniş ve kapsamlı bir eleştiri getiriyor.

İngiliz moral ekonomisi, temelde yerel toplulukların ve toplumsal normların ekonomik davranışı nasıl düzenlediğiyle ilgilenir. Örneğin Thompson'ın gıda isyanları analizi, geleneksel hakların ve yerel ekonomik uygulamaların savunulmasına dayanan bir protesto biçimini ortaya koyar. Bu protestolar piyasa sisteminin kendisini ortadan kaldırmayı değil, toplumun belirlediği ahlaki sınırlar içinde işlemesini sağlamayı amaçlar (Thompson, 1971). Buna karşılık, Polanyi'nin analizi yerel veya ulusal bağlamların ötesine geçerek kapitalizmin küresel bir eleştirisini sunar ve ekonomik faaliyetlerin toplumsal ilişkilerden koparılmasının dünya çapında toplumları etkileyen daha geniş bir tarihsel süreç olduğunu savunur. Başka bir ifadeyle, Thompson ve Tawney öncelikle İngiltere'deki ekonomik yaşamın toplumsal ve etik boyutlarına odaklanırken, Polanyi piyasa toplumunun yükselişini daha geniş bir tarihsel ve jeopolitik bağlam içine yerleştirir. Emeğin, toprağın ve sermayenin

metalaştırılmasının tek bir ülkeyle veya bölgeyle sınırlı izole bir olgu olmadığını, modern dünyanın toplumsal, politik ve ekonomik yapılarını yeniden şekillendiren küresel bir dönüşüm olduğunu savunur (Polanyi, 2021). Polanyi'ye göre piyasa toplumunun bu genişlemesi, piyasa mantığını yaşamın her alanına yaymaya çalışan kapitalist kalkınmanın zorunlulukları tarafından yönlendirilir.

Polanyi'nin "hayali metalar" kavramı bu bağlamda özellikle önemlidir. Emek, toprak ve sermayenin -toplumsal yaşamın temel unsurları- piyasada alınıp satılacak emtialara dönüştürüldüğü fikri, geçmişin yerleşik ekonomik sistemlerinden derin bir kopuşu temsil eder. Bu "hayali metalar" ilk etapta emtia olarak ele alınmak üzere tasarlanmamıştır, çünkü piyasada satış için üretilmezler, ancak toplumsal yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır (Polanyi, 2021). Polanyi, bu metalaştırma sürecinin, geleneksel toplumsal bağların aşındırılıp piyasa zorunluluklarıyla değiştirilmesiyle önemli toplumsal bozulmalara ve yaygın ekonomik eşitsizliğe yol açtığını savunur.

Polanyi'nin piyasa sistemi eleştirisi, İngiliz moral ekonomisi ilkeleriyle birlikte ele alındığında, moral ekonomiden piyasa toplumuna geçişin toplumsal sonuçlarını anlamak için güçlü bir çerçeve sunar. Her iki bakış açısı da endüstriyel kapitalizmin yükselişinin uzun süredir var olan toplumsal normları ve değerleri nasıl bozduğunu ve yaygın toplumsal bozulmalara ve huzursuzluğa yol açtığını vurgular. Polanyi'nin piyasa toplumunun temel bir özelliği olarak tanımladığı emeğin, toprağın ve sermayenin metalaştırılması, ekonomik faaliyetlerin toplumsal normlar ve toplumsal yükümlülükler tarafından düzenlendiği moral ekonomiden radikal bir sapmayı temsil eder.

Sonuç olarak, İngiliz moral ekonomisi ile Polanyi'nin piyasa sistemi eleştirisinin ortak paydaları, piyasa genişlemesinin toplumsal ve etik sonuçlarına yönelik güçlü bir eleştiri sunar. Her iki çerçeve de toplumsal uyumu ve ahlaki değerleri piyasa güçlerinin istikrarsızlaştırıcı etkilerinden koruma ihtiyacını vurgular, ancak Polanyi'nin analizi küresel bir sistem olarak kapitalizme yönelik daha kapsamlı bir eleştiri sunarak daha da ileri gider. Polanyi'nin çalışmaları, piyasa toplumunun yükselişini daha geniş bir tarihsel ve jeopolitik bağlam içine yerleştirerek, modern dünyada piyasa güçleri ile toplumsal istikrar arasındaki süregelen gerilimleri anlamak için eleştirel bir bakış açısı sunar.

From Moral Economy to Market Society: English Moral Economy and Karl Polanyi's Critique of the Market System

Kemal Gökçay

This article examines the transformation of economic relations and social structures during the Industrial Revolution through the lens of Karl Polanyi's critique of the market system. Polanyi's concept of "embeddedness" plays a pivotal role in understanding the historical relationship between economic activities and social structures. Prior to the 19th century, economic activities were deeply embedded in social and cultural relationships, but with the rise of self-regulating markets, these activities were gradually disentangled from those relationships (Polanyi, 2021: 112). According to Polanyi, this shift represents a movement from an economy where economic activities were subordinated to social values, to one where economic imperatives dominate the social fabric.

Polanyi's theory of embeddedness is central to his broader critique of the market system and capitalism. His analysis asserts that before the Industrial Revolution, economic transactions were never purely economic; they were always part of a larger social framework shaped by cultural norms, moral obligations, and communal interests. In contrast, the emergence of self-regulating markets in the 19th century marked a significant departure from this historical norm. Economic activities

@ Asst.Prof., Atatürk University, kemal.gokcay@atauni.edu.tr

ID <https://orcid.org/0000-0002-6121-3793>

➔ Gökçay, K., (2025). Moral Ekonomiden Piyasa Topluma: İngiliz Moral Ekonomisi ve Karl Polanyi'nin Piyasa Sistemi Eleştirisi. İş Ahlakı Dergisi, 18(2), ss. 1-27.

✎ Research Paper

© İGİAD
DOI: 10.12711/tjbe/m537
Turkish Journal of Business Ethics, 2025
isahlakidergisi.com

Received: 20.12.2024
Revised: 19.02.2025
Accepted: 08.04.2025
Online First: 12.05.2025

were no longer regulated by social contexts, but instead, market forces dictated by impersonal laws of supply and demand took precedence. Polanyi describes this as a profound rupture in the organization of economic life, where market forces began to dominate and reshape social structures (Polanyi, 2021: 116).

This transformation is particularly significant when viewed through the lens of the English moral economy, a framework developed by historians like Edward Palmer Thompson and Richard Henry Tawney. The concept of the English moral economy refers to the traditional values and norms governing economic transactions in pre-industrial England. These values were deeply ingrained in the social fabric, particularly among working-class and rural communities, and were rooted in principles of justice, fairness, and reciprocity (Thompson, 1971: 76). For instance, raising the price of essential goods, such as bread, during times of scarcity was considered morally wrong. According to Thompson, English society demanded that market prices reflect not only the forces of supply and demand but also social justice. When this balance was disturbed, as in times of famine or economic hardship, social unrest often manifested in food riots and other forms of resistance (Thompson, 1971: 77).

The rise of a market society facilitated by industrialization represents a fundamental departure from this moral economy. As capitalist market principles became dominant, the social and ethical constraints that had once guided economic life were increasingly seen as obstacles to economic growth and efficiency. This shift resulted in the commodification of labor, land, and capital, which Polanyi terms “fictitious commodities.” These were no longer regulated by social norms or communal needs but were subjected to the forces of the market (Polanyi, 2021: 119-123). The consequences of this shift were profound, leading to widespread social dislocation, the erosion of traditional communities, and the breakdown of long-standing social bonds.

The intersection of the English moral economy and Polanyi’s critique of the market system focuses on the shared concern about the societal consequences of economic transformation. Both perspectives emphasize how the rise of market society disrupted traditional social structures and values. In the case of the English moral economy, this disruption was seen in the breakdown of social norms around economic justice and fairness, while Polanyi’s view highlights the broader social crisis that emerged as economic imperatives began to dominate human relationships, governance, and even morality itself.

To fully grasp the depth of Polanyi's critique, it is essential to examine his concept of the "double movement." Polanyi argues that the expansion of market forces inevitably provokes a counter-movement aimed at protecting society from the destructive effects of self-regulating markets. This "double movement" reflects the internal tension between the forces of market liberalism, which seeks to extend the reach of markets into all areas of life, and the social protectionism that aims to safeguard social institutions and values from market encroachment (Polanyi, 2021: 194). In England, this counter-movement took the form of various forms of resistance to industrial capitalism, ranging from worker strikes to political reforms aimed at mitigating the worst effects of the market.

Thompson's analysis of 18th- and 19th-century English society provides a compelling example of this counter-movement in action. He argues that food riots and other forms of popular resistance were not irrational outbursts but were deeply rooted in the moral economy of the working class. These protests were, in fact, a defense of traditional rights and values against the encroachment of market forces that threatened to undermine the moral foundations of economic life (Thompson, 1971: 79). This resonates with Polanyi's argument that the disembedded market, in separating economic activity from social relations, triggered a societal response aimed at re-embedding the economy within a framework of social and moral obligations.

Tawney's work further develops this critique by linking the rise of capitalism to a broader moral and ethical crisis. In *Religion and the Rise of Capitalism*, Tawney argues that the economic transformations brought about by the Industrial Revolution were accompanied by a shift in moral values, from an emphasis on social welfare to a focus on individualism and profit maximization (Tawney, 2022). Tawney, like Polanyi, sees the rise of capitalism as fundamentally corrosive to the social fabric, as it prioritized economic efficiency over human welfare and social justice.

This article seeks to explore the intersections between the principles of the English moral economy and Polanyi's critique of the market system. The primary research question is: How do the principles of the English moral economy intersect with Polanyi's critique of the transition from moral economy to market society? By addressing this question, the study aims to explore the extent to which Polanyi's analysis aligns with or extends the theoretical framework of the English moral economy in understanding the social consequences of economic transformation. In doing so, it provides a critical analysis of how moral and ethical considerations have been marginalized in the development of modern economic systems and what this means for the future of social justice and economic governance.

Kaynakça

- Alvey, J. E. (1999). A short history of economics as a moral science. *Journal of Markets & Morality* 2, no. 1, p.53-73.
- Aranzadi, J. (2018). *Human action, economics, and ethics*. Springer Nature.
- Atkinson, A.B. (2009). Economics as a moral science. *Economica*, 76, p. 791-804.
- Bauer, L. & Matis, H. (1988). From moral to political economy: The Genesis of social sciences. *History of European Ideas*, 9:2, p. 125-143.
- Boulding, K. E. (1969). Economics as a moral science. *The American Economic Review*, 59(1), p. 1-12. <http://www.jstor.org/stable/1811088>
- Burke, P. (2009). *Popular culture in early modern europe*. Third Edition, Routledge.
- Champlin, D. P. & Knoedler, J.T. (2004). Embedded economies, democracy, and the public interest. *Journal of Economic Issues*, 38/(4), p. 893-907.
- Champlin, D. P. & Knoedler, J.T. (2024). Polanyi, Piketty, and the twenty-first century market economy. *Journal of Economic Issues*, 58/(1), p.1-12.
- Dutt, A. K. and Wilber, C. K. (2010). *Economics and ethics an introduction*. Palgrave Macmillan.
- Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed (1387/1979). *Kimyâ-yı saâdet*. A. Faruk Meyân (Çev.), Bedir Yayinevi.
- Gemici, K. (2008). Karl Polanyi and theantinomies of embeddedness. *Socio-Economic Review*, 6: 5-33.
- Gemici, K. (2015). The neoclassical origins of Polanyi's self-regulating maket. *American Sociological Association*, Vol. 33(2), 125-147.
- Hausman, D. M. and McPherson, M. S. (2006). *Economic analysis, moral philosophy, and public policy*, Cambridge University Press.
- Holmwood, J. (2016) From political economy to moral economy: Provincialising Polanyi. In: *The commonalities of global crises: Markets, communities and nostalgia*. Palgrave Macmillan, London.
- Jessop, B., Sum, NL. (2019). Polanyi: Classical moral economist or pioneer cultural political economist?. *Österreich Z Soziol* 44, 153-167.
- Malcolmson, R. W. (1981). *Life and Labour in England, 1700-1780*, Hutchinson.
- Palomera, J. and Vetta, T. (2026). Moral economy: Rethinking a radical concept, *Anthropological Theory* Vol. 16 (4): 413- 432.
- Peil, J. and Staveren, I. (2009). *Handbook of economics and ethics*. Edward Elgar Publishing Limited.

- Piketty, T. (2020). *Capital and Ideology*. Cambridge, MA: Belknap Press.
- Polanyi, K. (1947). *Our Obsolete Market Mentality & Civilization Must Find a New Thought Pattern*. Commentary, 3(2), 109-117.
- Polanyi, K. (1968). Aristotle Discovers the economy. G. Dalton (Ed.), In *Primitive, archaic, and modern economies: Essays of Karl Polanyi* (pp. 78-115). Beacon Press.
- Polanyi, K. (1977). *The Livelihood of Man*. Harry Pearson (Ed.), Academic Press.
- Polanyi, K. (2021). *Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*, Ayşe Buğra (Çev.), İletişim Yayınları.
- Rogan, T. (2017). *The Moral Economists & R. H. Tawney, Karl Polanyi, E. P. Thompson, and the critique of capitalism*, Princeton University Press.
- Sayer, A. (2003). (De)commodification, consumer culture, and moral economy. *Environment and Planning D: Society and Space*, volume 21, p. 341-357.
- Sider, G. M. (1986). *Culture and class in anthropology and history: A newfoundland illustration*. Cambridge University Press.
- Somers, M. (2020). "The moral economy of the capitalist crowd: Utopianism, the reality of society, and the market as a morally instituted process in Karl Polanyi's The Great Transformation", Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3680190>
- Tawney, R. H. (2004). *The acquisitive society*. Dover Publications.
- Tawney, R.H. (2022). *Religion and the rise of capitalism*. Martino Fine Books.
- Thompson, E. P. (1971). The moral economy of the English crowd in the eighteenth century. *The Past & Present Society*, 50, p. 76-136. <http://www.jstor.org/stable/650244>
- Thompson, E. P. (1977). Folklore, anthropology and social history, *The Indian Historical Review*, (3):2. p. 247-266.
- Thompson, E.P. (2006). *Avam ve görenek & İngiltere'de geleneksel popüler kültür üzerine araştırmalar*. Uygur Kocabaşoğlu (Çev.), Birikim Yayınları.
- Thompson, E.P. (2013). *The making of the English working class*. Penguin Classics.
- Vickers, D. (1997). *Economics and ethics & an introduction to theory, institutions, and policy*. Praeger Publishers.